

RÓZNE

ZPRÁVA O ČINNOSTI FILOZOFICKÉHO ÚSTAVU SAV ZA ROK 1956

Ako v predošlých rokoch aj roku 1956 práca Filozofického ústavu SAV vo všeobecnosti spočívala jednak v riadení vedeckovýskumných prác interných pracovníkov ústavu, jednak v evidovaní a koordinovaní všetkej filozofickej činnosti na Slovensku. Podkladom riadenia vedeckovýskumných prác bol plán vedeckých úloh, vypracovaný vedeckou radou a schválený vyššími orgánmi SAV. Pokiaľ ide o organizáciu a koordináciu filozofickej práce na Slovensku v zmysle zákona SNR o Slovenskej akadémii vied zo dňa 18. júna 1953, časť I § 2 ústav vynakladal úsilie o spoluprácu so všetkými filozofickými pracoviskami na Slovensku, o bezprostredný styk s filozofickými pracovníkmi jednotlivých inštitúcií a ústavov.

Kádrová situácia v ústave. Ku dňu 1. 1. 1957 bol stav interných pracovníkov ústavu nasledovný: dr. Ján Bodnár, dr. Teodor Münz, Július Strinka, Július Švihran, dr. Bohumil Valehrach, dr. Elena Várossová, Ondrej Kopčok (interný aspirant). Ústav bol citeľne oslabený stratou svojho najstaršieho pracovníka, jedného z najlepších marxistických filozofov u nás, odborníka v oblasti filozofie prírodných vied — dr. Stanislava Felbera, ktorý dňa 27. X. 1956 po krátkej nemoci zomrel. Ústav ďalej stratil svojho interného pracovníka J. Šebestika, ktorý využil návštevu NDR v lete 1956, zradil svoju vlasť a utiekol do Západného Nemecka. Pracovníci ústavu rozhodne odsúdili čin tým viacej, že mu preukazovali svoju dôveru a že si veľa sľubovali od jeho schopností a nadania. Dňa 1. X. 1956 nastúpil ako interný pracovník Július Strinka, ktorému týmto dňom skončila vedecká aspirantúra.

Za vedenie ústavu zodpovedal akademik I. Hrušovský, vo veciach administratívnych ho do 31. VII. 1956 zastupoval dr. T. Münz; od 1. VIII. 1956 ho zastupuje dr. J. Bodnár.

Plnenie vedeckých úloh a iná činnosť ústavu. V ústave sa roku 1956 pracovalo na dvoch hlavných a jednej pridruženej úlohe. Aj keď práca na *Kapitolách z dejín slovenskej filozofie* bola začiatkom roku ukončená, prvou hlavnou úlohou zostal aj naďalej výskum dejín slovenskej filozofie. Parciálne témy v rámci tejto úlohy boli jednotlivými pracovníkmi — najmä pokiaľ ide o špecialistov vo výskume dejín slovenskej filozofie — volené v súlade s ich perspektívnym plánom a tematikou ich kandidátskych prác (dr. T. Münz, dr. E. Várossová). Dve dôležité parciálne úlohy neboli ukončené: Filozofia na Slovensku v období činnosti Trnavskej univerzity (dr. Stanislav Felber) a Materialistické prvky v prácach slovenských prírodovedcov (Ján Šebestík).

Väčšina interných pracovníkov bola zainteresovaná na plnení druhej hlavnej úlohy venovanej problematike historického materializmu. Jednotlivé témy boli zamerané na aktuálne otázky nášho ideologického života, analýzu súčasnej filozofickej problematiky na Západe a na problematiku súčasnej marxistickej historiografie u nás. Na oblasť výskumu kategórií materialistickej dialektiky sa pamätalo v pridruženej úlohe. Treba však pripomenúť, že sa pamätalo málo. Jediným aktívnym pracovníkom v tejto oblasti bol dr. B. Valehrach a čiastočne aj dr. St. Felber.

Ústav koncom mája 1956 odovzdal do tlače kolektívne dielo *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie*. Na tejto práci má podiel väčšina interných pracovníkov ústavu (Várossová, Münz, Felber, Bodnár). Treba vysoko oceniť pomoc externých spolupracovníkov (akad.

I. Hrušovský, akad. A. Sirácky, dr. J. Kocka, prof. dr. M. Pišút, J. Martinka, I. Ferenc), ktorá v skutočnosti umožnila dokončenie tohto diela. V júni 1956 vyšla v Slovenskom vydavateľstve politickej literatúry kniha dr. J. Bodnára *O súčasnej filozofii v USA* (224 strán). Táma knihy zapadá do rámca úlohy, na ktorej s. Bodnár pracoval v posledných rokoch. Ústav v tomto roku vydal knihu dr. Vojtecha Filkorna *Metóda vedy* (208 strán). Koncom roku bola odovzdaná do tlače práca *Výber z článkov L. Szántóa*. Dokončená a oponentom odovzdaná bola monografická práca dr. St. Felbera *Filozofia matematiky*.

Ústav vydal roku 1956 štyri čísla Slovenského filozofického časopisu. Po vynaložení určitého úsilia sa podarilo presadiť rozšírenie (od l. čísla 1957) časopisu o 2 AH ročne.

V ústave sa pokračovalo v usporadúvaní pravidelných týždenných diskusií. Predmetom diskusie boli predovšetkým práce interných pracovníkov určené pre časopis a konečne vnútorné otázky ústavu. Pracovníci ústavu — podľa vlastnej špecializácie — podávali pravidelné informácie o filozofickom živote, publikáciách a časopisoch v zahraničí. Na diskusie boli podľa povahy problematiky pozývaní aj externí spolupracovníci.

V uplynulom roku usporiadal ústav tri verejné prednášky spojené s diskusiou pre vedeckých a ideologických pracovníkov Akadémie a iných vedeckých inštitúcií. V októbri sa konala prednáška dr. B. Valehracha spojená s diskusiou K teoretickým otázkam psychológie; v novembri prednášal akad. I. Hrušovský na tému *Buržoázna filozofia v období posledných sto rokov*. V tom istom mesiaci akad. A. Sirácky predniesol informatívnu prednášku *O medzinárodnom sociologickom kongrese v Amsterdame*, ktorý sa konal v lete v Bruseli za účasti vedcov socialistického tábora. V prednáške sa akad. A. Sirácky dotkol aj niektorých problémov marxistickej sociológie a poukázal na potrebu rozvíjania tejto u nás zanedbávanej a pritom dôležitej vednej disciplíny. Tieto podujatia ústavu, aj keď sa nestretli v plnej miere so želaným záujmom, ukázali sa byť potrebné pre aktivizáciu filozofického života u nás a ústav bude v nich pokračovať aj v budúcom roku.

V rámci osláv 250. výročia narodenia Benjamina Franklina, ktoré dňa 27. marca 1956 z podnetu Svetovej rady mieru u nás usporiadal Slovenský výbor obrancov mieru v Bratislave, predniesol za Filozofický ústav SAV slávnostný prejav o živote, diele a svetonáhľade Franklina dr. J. Bodnár.

Spolupráca s externými vedeckými pracovníkmi sa ukázala byť aj v tomto roku dôležitým činiteľom pri plnení úloh ústavu. Za tým účelom sa vedenie ústavu snažilo získať potrebné informácie o témach, na ktorých sa pracuje na jednotlivých filozofických inštitúciách (Katedry marxizmu-leninizmu na vysokých školách, Katedra dejín filozofie na FF UK). Vyplýva to nielen z právomoci Filozofického ústavu SAV evidovať a koordinovať vedeckú činnosť v oblasti filozofie u nás, ale aj z potreby získať väčší počet aktívnych spolupracovníkov.

Neuspokojivo sa vyvíjala spolupráca s Kabinetom pre filozofiu ČSAV. Až na nepatrný osobný styk jednotlivých pracovníkov a individuálne návštevy pracovísk pri rôznych iných príležitostiach nedošlo k takým akciám (či už z iniciatívy jedného alebo druhého pracoviska), ktoré by boli sledovali vzájomnú výmenu skúseností, pohovory o dosiahnutých výsledkoch, teoretických problémoch, spoločných podujatiach na aktivizovanie filozofického života y celoštátnom meradle. Uvedený stav je prejavom organizačnej slabosti našich filozofických pracovísk. Treba o ňom vážne uvažovať a robiť opatrenia na jeho odstránenie. Určitý pokus v tomto smere znamená *Zpráva o současném stavu filozofické práce v ČSR a návrhy opatření k jejímu zlepšení*, uverejnená vo Věstníku ČSAV, č. 7—8. Uvedená zpráva, skôr ako bola uverejnená, bola predložená Filozofickému ústavu SAV na vyjadrenie. Vedenie ústavu jej venovalo veľkú pozornosť a vyslovilo rad pripomienok. Uverejnená zpráva však ukazuje, že sa pripomienky alebo nedostali do rúk komisii, ktorá bola poverená vypracovaním zprávy, alebo sa dostali tam, no neboli vzaté do úvahy. Vedenie Filozofického ústavu SAV vyslovilo napr. námietku proti stanovisku, podľa ktorého zaostávanie a roztrieštenosť filozofickej práce (v celoštátnom meradle) boli spôsobené vraj aj skutočnosťou, že neexistuje centrálné celoštátne vedecké filozofické pracovisko. Zlepšenie filozofickej práce v ČSR nemožno riešiť administratívnymi opatreniami, aj keď tvoria jednu z podmienok. Vytvorenie centrálného celoštátneho filozofického pracoviska by oslabilo prácu

tam, kde sa táto už sľubne rozvíja, kde sú už pre ňu vytvorené predpoklady. Oveľa prija-teľnejší je návrh na vypracovanie dlhodobého plánu vývoja filozofie v ČSR, ktorým by sa koordinovala práca tak Filozofického ústavu SAV, ako aj Kabinetu pre filozofiu ČSAV. Zarádzajúce je, že uvedená zpráva, ktorá si vytyčuje za cieľ podať rozbor súčasného stavu filozofickej práce v ČSR, ani len slovom si nezmiňuje o existencii Filozofického ústavu SAV, o jeho plánoch, práci a úlohách.

Niektoré problémy ústavu. XX. sjazd KSSS, celoštátna konferencia KSČ a konečne medzinárodné udalosti, ktoré sa v minulom roku okolo nás odohrali (Poľsko, Maďarsko) a ktoré tak intenzívne rozvírili hladinu nášho každodenného života, mimoriadne zaujali pracovníkov ústavu. Vynútili si celý rad diskusií a polemík, ktoré vyjadrovali úsilie pochopiť ich dosah a teoretický význam pre prácu na ideologickom úseku aj pre vedeckú prácu v oblasti filozofie. Pracovníci s veľkým porozumením prijali odsúdenie dogmatizmu a schematismu v práci, ako aj smernice na zintenzívnenie a prehĺbenie vedeckej a ideologickej práce. Pokiaľ ide špeciálne o úsek filozofie, pracovníci ústavu si uvedomili, že uplatňovanie odkazu a smerníc XX. sjazdu KSSS a celoštátnej konferencie KSČ v práci bude vyžadovať úsilie o odstránenie určitých ťažkostí, ktoré sa dnes javia ako prekážky ďalšieho rozvoja práce vo filozofii u nás. Ide zväčša o ťažkosti, ktoré pramenia v nesprávnom postoji k takej disciplíne, ako je filozofia, v zlej informovanosti niektorých ľudí u nás. Niektorí pri posudzovaní výsledkov práce našich filozofických pracovníkov používajú nesprávne pragmatické kritérium bezprostredného „efektu“, „užitočnosti“. Iní by chceli vidieť hlavný smer práce v riešení praktických, „časových“ otázok nášho života a požadujú bezprostrednú pomoc filozofov pri presadzovaní aktuálnych ideologických postulátov v širokých masách nášho ľudu. Riešenie metodologických alebo gnozeologických problémov napr. v oblasti kategórií vedeckého materializmu považujú za únik od problematiky konkrétneho života, za neužitočné teoretizovanie atď. Je zaiste na mieste požadovať aktuálnosť a užitočnosť práce našich filozofov. Lenže túto aktuálnosť, ak máme na zreteli špecifickosť filozofickej problematiky, treba vidieť predovšetkým v teoretickom riešení otázok vedeckého svetonázoru, ktoré spočíva v metodologickom a gnozeologickom skúmaní poznatkov vedných disciplín a ich zvsobecňovaní. Pokiaľ ide o pomoc filozofie v praktickej problematike našej výstavby, treba ju vidieť predovšetkým v tvorivom prínose k významným teoretickým otázkam, ktorých riešenie umožňuje správnym smerom rozvíjať prácu v jednotlivých oblastiach kultúrnej, vedeckej a politickej aktivity.

Jednou z posledných prekážok, s ktorou ústav v nedávnej dobe zápasil, bola tendencia zastaviť vydávanie Slovenského filozofického časopisu. Slovenský filozofický časopis je však jediným verejným orgánom filozofických pracovníkov na Slovensku, jedinou príležitosťou — najmä pre mladých pracovníkov našich filozofických inštitúcií. V časopise sa riešia predovšetkým problémy, ktoré odrážajú špecifickosť Slovenska v jeho socialistickej prestavbe, vo výchove socialistickeho človeka u nás. Okrem toho je tu celý rad problémov spojených s výskumom dejín slovenskej filozofie. Bude treba dokázať, že Slovenský filozofický časopis svojou kvalitou a významom má oprávnenosť existencie, že si vie zaistiť stále rastúci počet odberateľov.

Previerka doterajšej činnosti Filozofického ústavu SAV veľa pomohla tak pri zostavovaní perspektívneho plánu do roku 1960, ako aj plánu vedeckých úloh na rok 1957. Ukázala nám v novom svetle chyby, ktorých dosah sa doteraz veľmi často pod rôznymi titulmi zmenšoval — no aj kladné výsledky, o ktoré sa možno v ďalšej práci opierať. Ukázala, ako je dnes zásadne dôležité požadovať od filozofických pracovníkov v prvom rade vedeckú prácu, ktorú nemožno podceňovať ani pre prehĺbenie popularizačnej práce. A ďalej, ako je potrebné, aby vedecký pracovník pracoval sústavne na jednej dlhodobej úlohe a nebol podľa momentálnej potreby zatažovaný prácou na drobných, tematicky často veľmi rozdielnych úlohách.

V perspektívnom pláne do roku 1960 bola na prvom mieste vytyčená úloha Kategórie dialektického a historického materializmu. Dostáva sa tam potom, ako sa vedecká rada po dôkladnom premyslení a prediskutovaní rozhodla zamerať výskum pracovníkov ústavu na *teoretické* problémy marxistickej filozofie, ktoré súvisia s metodologickými, gnozeolo-

gickými a logickými problémami prírodných i spoločenských vied. Rýchly rozvoj týchto vied, rastúce potreby teoretického zovšeobecňovania nových faktorov z nášho spoločenského života nástojčivo požadujú od filozofov dôsledný výskum kategórií dialektického a historického materializmu. Výsledky výskumu by mohli poslúžiť tak vedeckým pracovníkom ostatných vedných disciplín, ako aj pri riešení praktických úloh ideologickej povahy vôbec. Nakoľko sa počíta s uverejnením najzávažnejších výsledkov v zborníku *State z gnozeológie*, prípadne v iných prácach, ústav bude aj naďalej hľadať a prehľbovať spoluprácu s externými spolupracovníkmi. Na uvedenej úlohe začne už v nastávajúcom roku na dielových témach pracovať väčšina interných pracovníkov ústavu.

Ako ďalšie sú v pláne vyznačené úlohy, spojené s riešením teoretických otázok rozvoja ľudovej demokracie, ideologických problémov výstavby socializmu u nás, boja proti prežitkom a nepriateľským ideológiám. Tieto úlohy, tak alebo onak formulované, tvorili až doteraz hlavné ťažisko práce našich interných pracovníkov, aj keď neboli vždy zaradené medzi hlavné úlohy. A práve pri ich plnení dochádzalo k najväčšej sprenevere zásadám vedeckej tvorivej práce, k tvoreniu kompilátov, ktoré nemohli úspešne slúžiť ani propagačným cieľom. Prečo to tak bolo? Odpoveď na túto otázku je dôležitá, lebo od nej závisí, čo treba robiť, aby sa neopakovali staré chyby. Bolo to tak preto, že si ústav nezaistil podmienky pre tvorivú vedeckú prácu v tejto tak mimoriadne dôležitej oblasti. Ide predovšetkým o tieto podmienky: prístup k faktovému materiálu (štatistikám, rôznym údajom, dokumentom), výskum v teréne, trpezlivosť v očakávaní výsledkov, neprenáhlenosť v práci v mene „aktuálnosti“ a „časovosti“. Ústavu veľmi záleží na úspešnom plnení týchto úloh, záleží nám všetkým, aby sme svojím dielom prispeli k budovaniu socializmu u nás. Sme presvedčení, že to tak bude, keď výskum v tejto oblasti bude mať charakter *sociologického výskumu* za použitia dôsledne vypracovaných, marxisticky stavaných sociologických metód výskumu spoločenských javov, keď bude mať povahu terénneho výskumu a keď bude umožnený prístup k potrebným faktovým materiálom.

Tretia úloha nášho plánu je zameraná na výskum dejín slovenskej filozofie. Aj keď neskôr, ako to bolo pôvodne plánované a inak ako to bolo na začiatku myslené, ústav odovzdal v minulom roku do tlače kolektívne dielo *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie*. Sme si vedomí, že nejde o vyčerpávajúce dielo, no veríme, že znamená zaplnenie citeľnej medzery vo výskume našich národných dejín. Kapitoly budú východiskom k práci na rozsiahlych syntetických dejinách slovenskej filozofie, ktoré ústav plánuje vydať v neskoršej budúcnosti. Aj tu sme získali skúsenosti, ktoré sú nám teraz vodidlom. Presvedčili sme sa, že predpokladom spracovania syntetických dejín je predbežná dôkladná práca na monografiách, ďalej výsledky práce našich historikov, literárnych vedcov, ekonómov, národopiscov atď., od ktorých si v budúcnosti veľa sľubujeme. Kým nebudú tieto práce, nemôže byť úspešná ani práca na syntetických dejinách slovenskej filozofie. Súčasne popri výskume našich dejín filozofie chceme v budúcnosti venovať zvýšenú pozornosť doteraz u nás skoro zanedbanému bádaniu v oblasti svetových dejín filozofie. Ako pri práci na predošlých úlohách aj tu počítame s rozsiahlou spoluprácou externých vedeckých pracovníkov.

*

Kritika dogmatizmu a schematizmu je v plnej miere kritikou chýb, ktorých sa dopúšťali predovšetkým pracovníci v oblasti ideológie vôbec a filozofie zvlášť. Odstraňovanie týchto chýb sa nám javí ako hlavný predpoklad pre tvorivý rozvoj filozofie a súčasne ako hlavný predpoklad úspešného plnenia úloh, ktoré sme si vytýčili do budúcnosti.